

Sortida d'estudi al Canal d'Urgell

Jesús Burgueño

El projecte de regar l'eixarreïda Plana d'Urgell mitjançant l'aigua del Segre arrenca del segle XIV. Un rera l'altre els projectes de construcció del canal van fracassar. El 1815, l'arquitecte Tomàs Soler i Ferrer descrivia amb cruesa la situació de les gent de la comarca:

Sin árboles que los cobijen con su sombra, sin agua para los usos más comunes, sin combustibles... se ven muchas veces en el verano precisados a enviar sus trigos, para convertirlos en harina, a los molinos del Segre, situados a muchas horas de distancia; a cocer el pan con tomillos y boñiga, y a beber para su sustento el agua corrompida en las balsas, con gran menoscabo de su salud.

La construcció definitiva del canal s'inicià el 1853, i el 1862 l'aigua arribà a la primera finca de la Plana. El canal fa un recorregut de 144 km, rega una superfície de més de 73.000 ha, compta amb un canal auxiliar i quatre sèquies principals. La Comunitat General de Regants dels Canals d'Urgell aplega més de 20.000 partíceps.

El dissabte 26 d'abril de 2003 la SCG va realitzar una sortida al Canal d'Urgell. En el trajecte fins a Ponts vam tenir ocasió de recordar la memòria que el 1616, Pere Ripoll, veí d'Anglesola i representant dels pobles del Camp d'Urgell i de la Ribera de Sió, va adreçar a la ciutat de Barcelona tot demanant la construcció del Canal i desmentint les objeccions que es podien fer a la realització de l'obra. Ja en aquell escrit s'anuncien algunes de les qüestions que novament es van plantejar els segles XIX i XX en la construcció i explotació del

Canal: la dificultat de regar una superfície tan dilatada (que al capdavant dugué a la construcció del Canal Auxiliar el 1932), la necessitat de respectar un cabal ecològic per al Segre a l'estiu, la possibilitat de dessecar l'estany d'Ivars o la necessitat de comptar amb una bona casa de comportes (uns *trestelladors fortíssims*) a l'inici del Canal.

La nostra visita s'inicià justament a la Casa de Comportes, a la vora de Ponts. L'enginyer Josep M. Massana ens explicà les característiques tècniques de l'obra i les reformes d'un o altre tipus que ha calgut fer cercant superar els problemes generats per les riuades (la de 1907 va ser particularment destructiva). Tanmateix, l'embassament de Rialb fa que el risc de fortes riuades pràcticament ja hagi desaparegut.

El canal segueix de prop el riu, zigzaguejant i travessant treballosament serres i barrancs (aqüeducte del Senill) fins passat Artesa de Segre. No gaire lluny d'aquesta població trobem l'obra més emblemàtica i dificultosa de la construcció del canal: el túnel de Montclar, de gairebé 5 km. El nostre consoci Jaume Mateu ens explicà les dificultats que oferí la perforació d'un anticlinal farcit de guixos i aigua, i com en l'obra van arribar a participar prop de 6.000 persones, 900 d'elles presidiaris.

Superada la serra de Montclar vam visitar a Agramunt el *pont de ferro* o aqüeducte del Canal sobre el Sió. En aquest cas vam comptar amb l'explicació de l'enginyer Joan Martí. L'aqüeducte ens parla de l'antiga conducció de fusta a serradores com la de les Borges Blanques, i sobretot de la riuada de Santa Tecla (23 de setembre de 1874) que enrunà l'aqüeducte de pedra inicial. El pont actual fou obra de *La Maquinista*, la gran empresa dels Girona, i respon al disseny de l'enginyer Josep M. Cornet i Mas, autor dels mercats del Born i de St. Antoni de Barcelona.

Superada la serra d'Almenara pel collet del Pilar, i per tant ja dins la Plana d'Urgell vam visitar el Castell del Remei, l'antiga finca dels Girona que en els darrers anys ha excel·lit en la producció de vins, recuperant una producció iniciada el segle XIX. A més de les oficines i dels cellers, va resultar molt grata la visita a l'ermita del Remei, feta construir pels Girona. La Mare de Déu del Remei ha esdevingut patrona de tota la Plana d'Urgell, tal com remarquen els magnífics goigs encomanats pels Girona a Lluís Millet i les inscripcions que acompanyen les pintures de Josep Obiols (1952).

A la tarda vam visitar a la Casa Canal de Mollerussa, l'Espai Cultural dels Canals d'Urgell, inaugurat poques setmanes abans, per la Fira de Sant Josep. La Casa Canal és el símbol d'una comarca popular que va molt més enllà dels límits oficials del Pla d'Urgell. La ubicació de les oficines de l'empresa del Canal a Mollerussa (desestimant ben aviat la primera opció de situar-se a Tàrrega) fou la causa última del creixement de la ciutat del Pla, que en el darrer cens de població ha arribat a assolir els 10.000 habitants. Val la pena recordar que Mollerussa no arribava al miler d'habitants abans del Canal i que de llavors ençà ha passat a tenir un terç dels habitants del Pla d'Urgell, i a situar-se només a dos milers d'habitants de la ciutat de Tàrrega. Al capdavant, el Canal ha creat la ciutat i la pròpia comarca, reconeguda com a tal el 1988.

El disseny de l'Espai Cultural respon al criteri personal de l'historiador Josep M. Solé i Sabaté. El muntatge cerca provar la identificació del visitant envers un espai que esdevé mitificat. Potser no resultarà sobrer puntualitzar, desmentint en part els tòpics i la visió bucòlica i idealitzada que vol transmetre l'exposició, que també a la Plana d'Urgell el sector agrari és minoritari en l'ocupació (22%), que els fruiters només ocupen una part menor de la superfície regada pel Canal (25%) i que malgrat el pes econòmic que en els darrers anys ha assolit la fruita fresca (37% del PIB agrari), no és pot oblidar el pes del sector porcí (20%).

A la nova sala d'actes, adjunta al mateix Espai, vam cloure la jornada amb les intervencions del president del Consell Comarcal i alcalde d'Ivars d'Urgell, Ramon M. Guiu, així com del gerent de la Comunitat General de Regants dels Canals d'Urgell, Miguel Varea. L'alcalde va explicar en particular les passes seguides per tal de recuperar l'estany d'Ivars, dessecat fa uns 50 anys; com a bon polític i en vigílies de campanya electoral no es va poder estar de lloar la trilogia formada pel conseller Josep Grau, el president de la Diputació i alcalde de Bellpuig, Josep Pont, i el conseller en cap, Artur Mas, com a artífexs de la recuperació de l'estany. Certament l'estany pot esdevenir la clau de volta per tal d'impulsar la dinamització turística d'una comarca que per a la majoria dels catalans només és un lloc de pas cap a altres destinacions. Un animat col·loqui sobre l'agricultura de la comarca, la millora de la xarxa de regadiu i l'ús de l'aigua va cloure l'acte. La Societat va agrair l'ampli suport que la Comunitat de Regants va donar al llarg del dia a la realització de la nostra sortida.

Esperem que ben aviat la SCG pugui visitar el Canal Segarra-Garrigues, on trobarem un túnel de més de 13 km, un canal d'uns 85 km de longitud i una superfície potencialment regable (70.000 ha) poc inferior a l'actual de l'Urgell.

Foto 1

Explicacions del professor Jaume Mateu a la boca nord del túnel de Montclar.

Foto 2

El grup inspeccionant la part superior del Pont de Ferro (l'aqüeducte del canal sobre el Sió). El canal central superior descobert permetia el pas dels troncs procedents del Segre amb destinació a serradores o papereres com ara la Forestal d'Urgell de les Borges Blanques.

Foto 3 i 4

Visita al Castell del Remei. Al costat de la porta del castell hi ha aquesta peculiar placa commemorativa de la reversió del Canal als regants, un cop extingida la concessió de 99 anys a la S.A. Canals d'Urgell.

